

TEXNIKUM O'QUVCHILARINI O'QITISHDA IQTISODIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH

Xamidova Dilorom Muxitdinovna

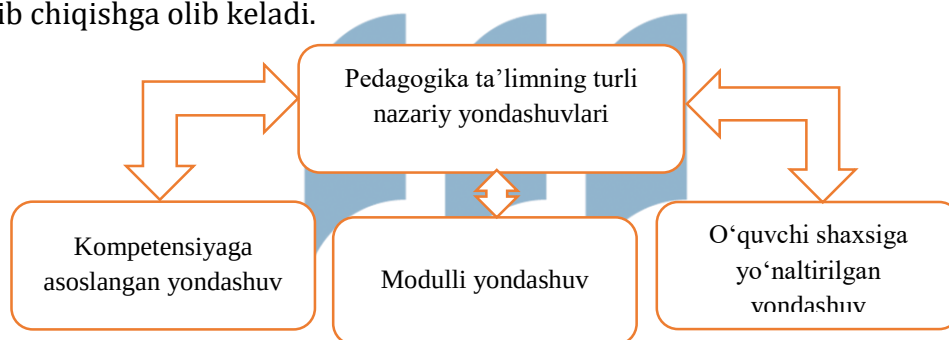
Koson Agrotexnologiyalar texnikumi o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8115549>

Annotatsiya. Maqolada texnikumlarda o'quvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari, hamda iqtisodiy kompetensiyalarni rivojlantirishda ta'lim sifati va mazmunini modernizatsiya qilish, uni optimallashtirishni o'z ichiga oladi, shuningdek, ta'lim jarayonini tashkil etish va ta'lim natijalariga erishishga xizmat qiladigan yondashuvlarni qo'llash masalalari talqin qilingan.

Kalit so'zlar: texnikum, o'quvchi, o'qish, iqtisod, kompetensiya, sifat, mazmun, jarayon, natija, rivojlanish.

Texnikumlarda o'quvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy asoslari ta'lim sifati, ta'lim mazmunini modernizatsiya qilish va uni optimallashtirishni o'z ichiga oladi, shuningdek, ta'lim jarayonini tashkil etish va ta'lim natijalariga yondashuvlarni qayta ko'rib chiqishga olib keladi.

1-rasm.

Iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi pedagogik yondashuvlar

Texnikumlarda ta'lim tizimida qo'llaniladigan asosiy yondashuvlardan biri sifatida kompetentlik yondashuvi ta'lim sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirish, bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda pedagogik innovatsiyalarni rag'batlantirish bilan bog'liq. Ta'limni amalga oshirilayotgan modernizatsiya sifatining ko'rsatkichi texnikum bitiruvchisining kompetensiyasining ortishi bo'lib, u nafaqat egallagan bilim, ko'nikma va malakalar, balki olingan bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyati bilan ham belgilanadi. Shunga ko'ra, "kompetentlik" va "kompetensiya" atamaları bilan ishlagan holda, biz A.V.Xutorskiy tomonidan ilgari surilgan fikrlarga ko'ra, kompetensiya ob'ektlar va jarayonlarning ma'lum doirasiga nisbatan o'rnatiladigan, shuningdek, yuqori sifatli samarali faoliyat uchun zarur bo'lgan shaxsiy fazilatlar (bilimlar, ko'nikmalar, odatlar, faoliyat usullari) majmui sifatida belgilanadi. Shaxsning tegishli kompetensiyani egallashini, shu jumladan unga va faoliyat sub'ektiga shaxsiy munosabatini aks ettirishi, professional ta'lim mazmunini yangilash, yangi avlod standartlarini ishlab chiqish bo'lajak mutaxassisda nafaqat bilim va ko'nikmalar, balki kompetensiyalar majmuini shakllantiradigan kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etishga asoslanadi.

Umumiy kompetensiyalar uch guruhni ifodalaydi:

- instrumental, shaxslararo va tizimli;
- instrumental kompetensiyalar;
- umumiy (asosiy) va kasbiy bilimlarni egallashni tashkil etish va rejalashtirish qobiliyati;

- axborotni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish, ya'ni, turli manbalardan ma'lumotlarni ajratib olish va tahlil qilish va kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda muammolarni hal qilish qobiliyati;
- shaxslararo munosabatlar;
- tanqid qilish va o'z-o'zini tanqid qilish qobiliyati darajasi;
- jamoada ishlash qobiliyati, shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish, ijodiy ishlash. Ular boshqa mavzular bo'yicha mutaxassislar bilan o'zaro hamkorlikni, xalqaro kontekstda xilma-xillik va madaniy farqlarni bag'rikenglik bilan idrok etish va axloqiy qadriyatlarni egallashga yordam beradi;
- tizimli kompetensiyalar: bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyati, shu jumladan 7 ta tadqiqot qobiliyati; o'rganishga, yangi sharoitlarga moslashishga, yangi g'oyalarni yaratishga, etakchilikka intilish; tashabbuskorlik va tadbirkorlik, sifat uchun mas'uliyat.

Iqtisodiy kompetensiyalar quyidagilarga imkon beradi: iqtisodiy faoliyat sohalarini tanlash va kasbiy va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda eng kam yo'qotishlar bilan moslashish; iqtisodiy xulq-atvor qoidalari va odatlarini shakllantiradi. Bu kompetensiyalar raqobatbardosh ustunlikni ta'minlaydi, eski iqtisodiy institutlarni takomillashtiradi va yangilarini yaratadi, shuningdek, iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik darajasini oshiradi.

Modulli yondashuvning mohiyati o'quvchilar tomonidan olingan katta hajmdagi ma'lumotlarni, o'quv jarayonining o'zgaruvchanligi va dinamikligini alohida modullarga bo'lishdir. Modulli ta'lim o'quv materialining kontseptual birligi va o'quvchiga taklif qilinadigan harakatlarni o'z ichiga olgan o'quv birligi hisoblanadi. Ularni yakka tartibda bajarib, o'quvchi o'quv materialini sifatli o'zlashtiradi. Professional ta'lim tizimiga nisbatan "modul", "modulli yondashuv" tushunchalarini yetarli darajada bilishiga qaramay, professional ta'lim muassasalarida texnik mutaxassislik o'quvchilarining iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda modul yondashuvi samarali hisoblanadi. Professional ta'limining davlat ta'lim standartlari bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashning yakuniy natijasi sifatida bitiruvchining umumiy va kasbiy kompetensiyalardan iborat kompetensiya darajasini belgilaydi. Asosiy kasbiy ta'lim dasturi o'quv vaqtining kamida 70 foizini o'quv turkum fanlari uchun dasturlarni ishlab chiqishga bag'ishlashni talab qiladi, qolgan vaqt esa dasturning o'zgaruvchan qismi tomonidan ishlatilishini talab qiladi, bu sizga nafaqat qo'shimcha ma'lumot olish imkonini beradi. malakalar, ko'nikmalar, bilim, ko'nikmalar, balki kelajakdagi texnik (bitiruvchi)ning mehnat bozorida raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Professional ta'limining davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiq, biz kelajakdagi mutaxassisning malakasini uning tayyorgarligining yakuniy natijasi sifatida aniqlaymiz. Umumiy va kasbiy kompetensiyalarning umumiy tematik yo'nalishi bo'yicha texnik mutaxassislik o'quvchilarining iqtisodiy kompetensiyalarini taqsimlash jamiyatning iqtisodiy rivojlanish tendentsiyalari va talablarni hisobga olgan holda bitiruvchilarning kasbiy va iqtisodiy tayyorgarligi darajasini oshiradi.

Davlat ta'lim standartlariga muvofiq, kompetensiyalarning ikki turi mavjud: umumiy va kasbiy. Umumiy kompetensiyalar - bo'lajak mutaxassisning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan shaxsiy fazilatlar va qobiliyatlar yig'indisidir. Ular bitiruvchilarning zamonaviy axborot jamiyati sharoitida moslashish va o'zini o'zi anglash uchun tayyorligini ta'minlaydi. Umumlashtirilgan shaklda ular: kelajakdagi kasbining mohiyati va ijtimoiy ahamiyatini tushunish, o'z faoliyatini tashkil etish, standart va nostandart vaziyatlarda qaror qabul

qilishga tayyorlik, zamonaviy axborot manbalari bilan ishlashga tayyorlik va ehtiyoj, yaxshi muvofiqlashtirilgan, jamoaviy ish, moslashuvchan innovatsion fikrlash, doimiy ta'limga moyillik va qobiliyat sanaladi. Kasbiy kompetensiyalar bitiruvchining ixtisosligi bilan bog'liq bo'lib, kasbiy faoliyatning turli sohalariga xos bo'lgan aniq kasbiy bilim va ko'nikmalar mavjudligini nazarda tutadi.

Kasbiy kompetensiyalar, eng avvalo, kasbning asosiy ko'nikmalariga ega bo'lishni nazarda tutadi; uskunaning noto'g'ri ishlashining sabablarini aniqlash va uning keyingi muvaffaqiyatli ishlashi; turli qurilmalarning ishlashini nazorat qilish; ustaxona, uchastka ishida mumkin bo'lgan yaxshilanishni ko'rish, ekstremal vaziyatlarda nostandart fikrlash va tashabbusning namoyon bo'lishi; texnik-iqtisodiy hisob-kitoblar asosida mehnat unumdorligini oshirish va yaxshi ishlashga olib keladigan oqilona takliflarni kiritish.

Zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda professional ta'lim muassasalarining texnik mutaxassisliklari bitiruvchilari iqtisodiyot bo'yicha kasbiy bilimlarga muhtoj, chunki iqtisodiy kompetensiya ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatining ajralmas qismiga aylanmoqda. Biz ustuvor iqtisodiy kompetensiyalarni bo'lajak texnikning iqtisodiy kompetensiyasining tarkibiy qismlari sifatida belgilab oldik:

1. Iqtisodiy jarayonning qonuniyatlarini tushunish, iqtisodiyotda sodir bo'layotgan ijtimoiy ahamiyatga ega jarayonlarni tahlil qilish, ularning jamiyatda rivojlanishini bashorat qilish;
2. Bajarilgan ishlarni tavsiflovchi iqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblash uchun zarur bo'lgan dastlabki ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish;
3. Tashkilot, korxona rivojlanishini tavsiflovchi iqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish.
4. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini tavsiflovchi texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarni standart usullar asosida hisoblash;
5. Tashkilot, korxonaning mehnat, moddiy va moliyaviy resurslarini boshqarishni hujjatli ta'minlash bo'yicha birlamchi hujjatlarni tuzish.

Shunday qilib, bo'lajak mutaxassislarning iqtisodiy kompetensiyasini ular atrofidagi iqtisodiy vaziyatni va kasbiy faoliyat sohasidagi jarayonlarni tushunish qobiliyati va tayyorligi, shuningdek motivlar, ko'nikmalar, bilimlar, munosabatlar va amaliy tajribalar yig'indisi sifatida yuzaga chiqadi. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini tavsiflovchi texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarni mustaqil ravishda hisoblash; ishlab chiqarish-xo'jalik faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy hujjatlardan foydalanish; axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda iqtisodiy axborotni to'plash, tahlil qilish va qayta ishlash kabilar, professional ta'lim muassasalarida texnik mutaxassislik o'quvchilarining kasbiy va iqtisodiy tayyorgarligi bo'lajak texniklarning iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirishga yordam beradi va texnik mutaxassisliklar bitiruvchilarining iqtisodiy kompetensiyalari darajasini oshiradi.

Iqtisodiy kompetensiyalar umumiy kompetensiyalarni shakllantirishda ishtirok etadi va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda ularning rivojlanishini davom ettiradi. Shunday qilib, iqtisodiy kompetensiyalar bitiruvchining iqtisodiy kompetensiyasining muhim tarkibiy qismidir.

Aniq pedagogik maqsadga, iqtisodiy ta'lim va tarbiyaga ongli motivatsion ehtiyojga ega bo'lish; Ushbu jarayon informativlik, kommunikativlik, pedagogik ta'sir ko'rsatish vositalari, usullarining mavjudligi bilan tavsiflanadi, bu pedagogik tizim oldida turgan maqsadlarni amalga oshirishga imkon beradi.

O'quvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirishdan asosiy maqsadni bitiruvchining raqobatbardoshligini oshirish, unga iqtisodiy faoliyatda o'zini to'laqonli amalga oshirish imkonini berish deb belgilaymiz. O'quvchining iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirish bo'yicha bunday murakkab vazifani amalga oshirishni mavjud an'anaviy ta'lim tizimi ta'minlab bo'lmaydi. Kognitiv faoliyat tizimida ham, o'quvchi shaxsining psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda o'quv muhitining mazmuni, usullari, vositalari va pedagogik sharoitlarida ham global o'zgarishlar zarur.

O'quv faoliyati jarayonida o'quvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirish zaruriyati o'quvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirish faqat ta'lim jarayoniga modul va loyiha kabi zamonaviy usul va vositalarni joriy etish bilangina mumkin, degan xulosaga kelish imkonini berdi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv, biz aniqlaganimizdek, shaxsni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu yerda shaxsiy yo'nalish, ya'ni uning shaxsiy va faoliyat tomonlarining birligi alohida ahamiyatga ega. Shaxsiy jihat shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bilan bog'liq va faoliyat aspekti faoliyat nazariyasi qoidalariga asoslanadi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv, yuqorida aytib o'tilganidek, o'quv jarayonini shaxsning ehtiyojlari va imkoniyatlariga yo'naltirishni o'z ichiga oladi.

References:

1. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarining bilim, ko'nikmalarini rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi. // Monografiya. – T.: TDPU, 2014. 7,5 b.t.
2. Muslimov N.A., Urazova M.B., Eshpulatov Sh.N. Bo'lajak o'qituvchining loyihalash faoliyati. // Metodik qo'llanma. – T.: TDPU, 2014. 6,5 b.t.
3. Muslimov N.A., Raximov Z.T., Xo'jaev A.A. Kasbiy pedagogika. Darslik. Toshkent "Voriz" nashriyoti – 2020. 517 b.
4. Muslimov N.A., Raximov Z.T., Hamidov J.A. Kasb ta'limi metodikasi. Darslik. Toshkent "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2020. 282 b.
5. Novikov, A.M. Pedagogika: slovar sistema osnovnykh ponyatiy / A.M.Novikov. – M.: IET, 2013. – 268 s.
6. Nazarova B.A. Pedagogika kollejlari bo'lg'usi o'qituvchilarining kasbiy layoqatini tarbiyalash: Dis. ... ped. fan. nom. – T.: 2009. – 170 b.
7. Raximov Z.T. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. Darslik. Toshkent "Voriz" nashriyoti – 2020. 242 b.
8. Xutorskoy, A.V. Kompetentnostnyy podxod v obuchenii / A.V. Xutorskoy. – M.: Izd-vo «Eydos»; Izd-vo Instituta obrazovaniya cheloveka, 2013. – 73 c.F
9. Uralovich, B. D. (2022). CHIZIQLI ALGEBRAIK TENGLAMALAR SISTEMALARIGA OID MASALALAR. Science and innovation, 1(A2), 163-171.
10. Uralovich, B. D., Normamatovich, R. B., & Kholmatovich, K. J. (2021). Development Of Mathematics In Different Periods. European Journal of Research Development and Sustainability, 2(3), 53-54.
11. Maxmudovna, G. M., Olimovich, T. E., & Uralovich, B. D. (2021). Types and uses of mathematical expressions. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(3), 746-749.